

Svedočenje Milena Radević

*Sin Milene Radević, Ivan, ubijen je 14.12.1998. godine u kafiću Panda u Peći/Pejë, zajedno sa svojih pet drugova - Zoranom, Vukotom, Svetislavom, Ivanom i Draganom. Ivan je bio najstariji, imao je 25 godina. Najmlađi ubijeni mladić imao je 14 godina. Šest meseci nakon tog kobnog događaja, njen muž Bogdan Radević je kidnapovan. Milena je maltretirana i izbačena iz porodične kuće, i jedva se spasila od linča meštana iz ulice u kojoj je živela 30 godina. “ Ja sam proterano lice, bez adrese, moja jedina adresa je moj broj mobilnog telefona”, rekla je tokom svedočenja na **Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu** 28-29.10.2008, u Prištini/Prishtinë, Kosovo.*

Milena Radević: “Pozdravljam porodice žrtava i sve dobronamerne ljude koji su ovde da saslušaju našu tragediju, našu istinu koja će nas boleti sve dok smo živi i dok trajemo. Teško je shvatiti, teško je onome shvatiti koji nije doživeo tu tragediju bez obzira koje vere, nacije ili bilo čega. To je lako pričati tuđu priču ali je teško ispričati svoju priču, svoju tragediju, svoju muku, bez obzira ko se nalazi na ovom mestu, da li sam ja ili Semir ili je do mene Egipćanin ili bilo ko. To je teško, to treba izdržati. Ja se zahvaljujem asocijaciji ili organizaciji koja je omogućila danas da javno i prvi put iznesem svoju tragediju, svoju priču životnu, moje padanje, moje stradanje koje traje do današnjeg dana. Pošto sam potrešena pričom Semirovom koja je skoro identična priča i mojoj priči koju ću da vam ispričam, samo što je malo drugačije modifikovana jer se odigralo u zatvorenoj prostoriji, a ovo se odigralo na otvorenom prostoru, pa me je malo uzdrimalo, pa bi vas zamolila da oprostite ako mi zadrhti glas i koja suza potekne. Jer sam majka kao i sve druge majke. I prije nego što počnem tu svoju priču tragičnu, ja bih htela da osudim sve ono što se zbilo bez obzira s koje strane dolazilo i s koje strane poteklo. Da vam se predstavim, ja sam Milena Radević, rođena sam u Peći/Pejë na Kosovu i Metohiji gde sam živela. Studirala sam u Prištini/Prishtinë ovde zajedno sa svojim suprugom i deca su mi ovde studirala tako da sam emotivno vezana za ovaj kraj i da niko ne može da mi ovo oduzme iz srca, ono što sam preživela i što sam živela do tragičnih dana na Kosovu i Metohiji, jer su mi to bili najlepši dani u mom životu. Od tog kobnog dana za mene ne postoji život, ja samo živim da bi živela i da bi govorila istinu i da bi jednog dana saznala istinu koju još ni dan-danas ne znam. Pripadam Udruženju kidnapovanih, ja sam član Udruženja kidnapovanih porodica na Kosovu i Metohiji. Moja životna priča je dosta teška, sastoji se iz tri dela. Počela je 1998. godine, 14. decembra, pa se nastavlja 24. juna 1999. godine, kidnapovanje supruga i nastavlja se dalja moja borba za život i opstanak. Ja mogu da vam kažem da sam ja lice bez adrese, proterana sa ovih prostora koje sam najviše volela u životu, proterana iz svoje kuće nasilno koju večito sanjam, sanjam kad zaspem. Ja sam lice bez adrese, bez stana, bez kuće, moja je adresa broj mobilnog telefona gde mogu ljudi da me pozovu, da me nađu, gde sam, u kojem sam mestu. Da li sam ovde ili onamo, negde idem od nemilog do nedragog. Ovde sam da iskažem ne samo svoju bol i tugu kao majka, za ubijenim sinom Ivanom kojeg teroristi i psi rata ubiše 14.12.1998. godine u kafiću *Panda* u Peći/Pejë, još sa svojih pet drugova maloletnih, Zoranom, Vukotom, Svetislavom, Ivanom i Draganom. Moj sin je bio najstariji, imao je 25 godina. Najmlađi je imao 14 godina. I raniše u tom terorističkom napadu još

trojicu mladića od kojih jednog teže, a dvojicu lakše i jednog, to jest u stvari gazdu tog kafića. To je bilo omiljeno sastajalište srpske omladine tada. Tu su se okupljali, razmenjivali svoje dečake i svoje mladalačke snove, ne sluteći da će tog kobnog 14. decembra desiti takav užas koji je potresao ne samo Peć/Pejë, naš rodni grad nego i čitavo Kosovo i Metohiju. Ceo svet je čuo, ceo svet je video i slike, i prizore, nije mi jasno zašto se i dan danas čuti, ko je počinitelj tog zločina, zašto su ubijana deca dok su ispijale sok, dok su razgovarale o svojim mladalačkim, o svojim ljubavima? Zašto su ubijeni, ko ih je ubio, ko stoji iza toga? Još evo, deseta je godina, decembar se približava. Za deset godina mi nismo saznali ko ih je ubio, zašto ih je ubio i na koji način. Šta su oni skrivili, nemoćni i bespomoćni da se brane sedeći za stolom. Kao sada da neko upadne ovde i rafalima pobije koliko pobije. I hladno produži svoj krvavi pir ostavljajući decu u lokvi krvi. Tog dana moj sin najavio mi je da će doći 14., tog kobnog dana decembra. Rekao je “majko, dolazim kod tebe” s obzirom da je imao svoj stan, bio je student, omiljen u gradu, svi su ga voleli, bez obzira na nacionalnost kad je bio takav, takve prirode. Human čovek, ne što je moje dete bilo nego je bilo dete izuzetno, a nekad pomislim da možda je to bilo i predodređeno da ode takav čovek, iz takve sredine. Bila sam u kući čekajući sina da mi dođe, međutim posle 10, 15 minuta njega je nesreća odnela u tom kafiću, da bi video drugove, da bi s njima porazgovarao i razmenio neku reč. Samo što je seo dva maskirana, u crno obučena, sa automatima, nogom su otvorili vrata. Dok su oni leđima bili okrenuti i, neki su igrali karte, neki su ispijali sokove, pucali su. Prvi je poginuo moj sin Ivan u koga je ispaljeno 10 metaka. Utvrđeno je da su to automati kineske proizvodnje i tu je ispaljeno 40 metaka u njihova tela. Bili smo svi u šoku, ceo grad. Znali smo da se naša deca okupljaju u tom gradu. Nismo znali, čulo se samo za tragediju, za teroristički napad, svi smo pohrlili, bilo je priče ima ranjenih, ima poginulih. Nismo verovali, nisam mogla da prihvatim surovu istinu da je moj sin poginuo među prvima. Otrčao je, ja sam ostala u kući nemoćna, nisam znala šta da radim u tom očajanju, u tom bolu, u toj tuzi, to svaka majka može da razume koja je majka i koja je izgubila... Ostala sam, otišao je suprug sa mladim sinom u bolnicu da traže Ivana ako mu bude leka da ga spase. Međutim on nije bio među njima nego su mu rekli “nemojte da ga tražite idite u kafić”. Pošto je kafić bio blizu bolnice otrčali su, našli su mog Ivana u krvi, u lokvi krvi. Vratili su se, saopštili su mi. Uopšte nisam mogla da prihvatim, nisam verovala, nije istina, nije istina da je moj sin poginuo, a istina je bila tu pored mene, smrt je bila tu pored mene koja je pokosila moje prvo dete, mojeg prvence, mojeg miljenika. Zakukalo je, nisam samo ja zakukala nego je zakukalo još pet majki, i majka Vukotina, Zoranova, Ivanova, Draganova, Svetislava. To je bila crna i kobna noć koja će se pamtili i koju ću pamtili celog života. A što me najviše boli što ne znam ko ga je ubio, zašto ga je ubio, kome je on skrivio. Zato sam ovde i na ovom mestu i kao majka dok trajem, ići ću, tražiću. Otvarala sam vrata, otvarala sam sve institucije tražila da se okarakteriše. Niko ne može mog sina da vrati, ni one koji su poginuli, ni one koji su nestali, niko ih ne može vratiti. Mi smo to svesni ali smo mi ovde da tražimo istinu, istinu šta je s njima, gde su oni, zašto su ih ubili, kome su šta skrivili. U ovom prljavom ratu stradali su civili najčešće, nevini ljudi, a psi rata su se izvukli krvavih ruku i odbegli i skrivaju se u jamama. Ali ja mislim i najokorelijem ubici proradiće savest kad-tad, a mi svi moramo pred Gospoda. Ja sam veliki vernik, verujem u to. I ako ih ne stigne ljudska pravda, stići će ih ona gore jer pred Boga moramo svi. Mi smo ovde razne nacionalnosti, i srpske i

muslimanske i katoličke, svi se mi molimo na jedan način, mi smo svi pred jednim Bogom, Bog je jedan ali se molimo na razne načine, raznim molitvama. Zato ti koji su to počinili, ta zlodela, bilo s koje strane neka se plaše onoga gore jer verujem u Boga. Stići će pravda. Pravda jeste spora ali će stići jednog dana. Da završim sa mojim sinom. Sahranila sam ga, znam gde mu je grob ali sam nemoćna da odem na njegov grob jer ne mogu da odem na njegov grob ako nemam pratnju, ako se ne najavim. Da idem da se isplaćem na tom grobu, da pustim neku suzu. Plačem po izbeglištvu i po tuđim kampovima i tuđim kućama gde se sklanjam da me drugi ne gledaju, da ne gledaju moju tugu. I to me boli. I sve što sam stvarala, ne samo što sam izgubila sina i supruga nego što sam izgubila i ono što sam stvarala sa svojim suprugom 56 godina. Oteta mi je kuća, oteto mi je sve što sam stvorila sa suprugom. Da završim sa mojim sinom, da ako neka pravda bude i sazna se istina ko ih je ubio, to bi me čini mi se na jedan način ohrabrilo i pomoglo mi da dalje živim. Ova moja tragedija ne završava se 14. decembra 1998. godine, moja tragedija se nastavlja kao sunovrat. 24. juna 1999. godine, bio je četvrtak. Odlučili ja i moj suprug da ne napuštamo Kosovo, onda je bio progon Srba sa Kosova, masovni odlazak, masovno iseljavanje. 13. juna bila je polugodišnjica moga sina. Otišla sam na groblje, nisam imala gde da kupim sveću, sve je otišlo. Da zapalim sinu sveću. Sa njegovog groba gledala sam kolone izbeglica koje odlaze i sa bolom u duši plakala. Kažem Bože, šta se ovo dešava, šta je ovo moguće, jel' ovo san, je li ovo stvarnost. Ali u stvari to je bila stvarnost, nije bio san. Odlučila sam sa suprugom da ostanem u svojoj kući računajući da nikome ništa nismo uradili, da nikome ništa nismo skrivili. Ako smo mogli nekome da pomognemo, tu smo bili. U svojoj kući sam držala porodicu iz Hrvatske, izbeglice. Tročlanu porodicu. Hranila sam ih, nisam ih odvajala od svoje, od svoje porodice nego su zajedno sa mojom porodicom ručali, jeli i pili. Ja sam gledala u ljude, nisam odvajala ljude po nacionalnosti, ni po veri, ni po ovome, ni po onome nego sam gledala u čoveka kao u čoveka jer sam samo gledala ko je čovek, a ko nečovek bez obzira da li je on moj rod rođeni ili ona, sa ove strane ili s one strane. Za mene je bio samo čovek ali sam se prevarila. Prevarila sam se, nisam bila dobro upućena. Ljudi u koje sam verovala, izdali su me, osakatili su me, oduzeli su mi sve ono što je moje, što sam ja svojom mukom zaradila. U 8 sati, 24. juna, dva neuniformisana lica, došla su na našu kapiju, znali su da smo mi tu, ja i moj suprug. Ja sam živela u ulici gde je jedina srpska kuća bila moja. Nije me bilo strah od tih komšija, mi smo svakodnevno prolazili i pozdravljali se, “dobro jutro komšija, kako ste, šta ste” do tog nesretnog rata. A tog jutra došla su dva neuniformisana Albanca, da kažem zulumčara, tražili su od mog supruga da izađe iz kuće jer su znali da smo tu, da smo odlučili da ostanemo. Izašao je, ja sam kroz roletne gledala na kapiju, vrata, jer mi suprug nije dozvolio da s njim izađem. Nešto su oni s njim razgovarali, došao je, prvi put videla sam na njegovom licu očaj, beznade, suze. Pitala sam ga šta je bilo? Kaže “nemamo pravo da živimo ovde”. Kako nemamo pravo, pa ovo je naša kuća, ovu smo mi kući stvarali. Ovo je naše, ovde su naši. Kaže “nemamo, nemamo odobrenje štaba OVK”. Kakvo odobrenje sada štaba OVK? Kaže “ne, moramo da idemo po uverenje da stanujemo ovde. Ako nemamo to uverenje, za 24 časa moramo da napustimo kuću”. U kući bila mi je nepokretna svekrva od 80 godina. Konsultovali smo se šta da radimo sad, kako, kako da izbegnemo tragediju, a bilo je bez izlaza. Dogovorili smo pošto je na punktu, na putu prema Đakovici/Gjakovë prema Goraždevcu/Gorazdhec, tamo prema Kombinat, ko zna taj put, tu je

bio stacioniran KFOR, međunarodne snage, to je negde 200 metara od naše kuće. Rekla sam “hajde potraži, dovedi KFOR neka ovu staricu...”, jer su nam prethodno sve što smo imali u dvorištu, kola i imovinu raznosili, nismo smeli da reagujemo, uzimali su, ulazili su, lupali su. To su bili najteži dani, bombardovanje 78 dana sam preživela jer mi je bomba pala na 20 metra od moje kuće. To sam preživela, bile su kuće uništene, havarisane, prozori, vrata, sve odvaljeno. Pošto sam živela pored kasarne, bombe su udarale svakodnevno, noćno, dnevno, samo smo brojali. Znali smo da tri puta treba da ispale projekte i čekali smo, brojali jedan, dva, tri i gotovo, završeno. Međutim krajem juna pala je bomba na ulicu između kuća gde je uništilo dosta kuća i pala je pravo u vodovodnu cev koja je napajala čitavo naselje. Ostali smo bez vode, bez struje, to su bili teški i mučni dani, ne zato što nismo imali vodu nego od zulumčara koji su dolazili i lupali na vratima, psovali “izlazite svinje srpske, izlazite *škinje*, izlazite, poklaćemo vas, zapalićemo vas žive”. Spavanja nije bilo, danonoćno smo dežurali ja i moj muž, na smene, da nas žive ne pokolju ali i to se izdržalo. Ali taj kobni 24. došao je i taj dan kada se i to desilo. Otišao je do raskrsnice da potraži pomoć međunarodnih snaga, KFOR-a. Pratila sam ga nemo sa stepenica, kao da sam slutila da ga više nikad u životu neću videti. Pozdravili smo se nemo. Očajni, nemoćni, bez zaštite, bez ičega. Otišao je, vratio se, videla sam ga kad je zamakao između kuća, vratio se ponovo, ja sam povikala “zašto si se vratio”, a on mi je rekao “vratio sam se za komšiju Goranca, Sholusha Rudina” koji je celo vreme bombardovanja bio s nama tu u ulici jer je to bila mešovita ulica. On tog dana nije bio tu. Došao je, vratio se nazad i od tog dana gubi mu se svaki trag. U izbegištvu sam saznala od mog kolege Dragana Sekulovića koji se kretao pravcem iz Belog Polja/Bellopoje sa još pet njih u vozilu da su ga zaustavili naoružani OVK vojnici u uniformama, legitimisali i tukli. Kaže “poznao sam Bogdana, nisam smeo da stanem jer bi i nas kidnapovali. I žao mi je što sam tako postupio ali na njegovu nesreću, a na moju sreću, njega su zaustavili, a mi smo eto nas pet, prošli”. Tragajući za njime gde se nalazi i tražeći, saznala sam od prijatelja Albanaca da se moj suprug poslednji put video i Juniku/Junik u nekoj žici bodljikavoj kao logor. Tu je bio sa stotinak ljudi. Prepoznali su jedan drugoga, nisu mogli da razgovaraju iz opravdanih razloga jer se znalo tada da niko nije smeo sa Srbima da komunicira, da razgovara. I to je poslednja vest o njegovom nestanku za kojeg ni dan danas ne znam. To je ta druga moja tužna priča, a sad počinjem svoju priču, svoju žalosnu priču šta sam ja doživela posle njegovog izlaska iz kuće. To nije bilo dva, tri minuta posle njegovog izlaska, posle njegovog kidnapovanja, u mojoj kući sa zadnje strane kuće upao je komšija musliman, obučen u uniformu OVK, dok sam još stajala, još nisam ušla u kuću posle ispraćaja Bogdana. Kako je preskočio ogradu, ja sam se trгла i pogledala, pogledala sam njega u uniformi, nisam mogla da verujem, jer njegov otac Alija bio je celo vreme s nama tu, i za vreme bombardovanja i za sve one patnje koje smo pretrpeli u toku bombardovanja. Pitao me je “gde ti je Bogdan”? Rekla sam “ne znam, otišao je u Štab”. Kaže “nije on dolazio tamo, njega su ubili”. Ja sam samo slegla ramenima “a možda su ga i ubili” rekoh “ne znam”. Ušao je u kuću, našao je na stolu u kuhinji čitulju mog pokojnog sina Ivana, pitao me “ko ti ubio sina?” Podrugljivo onako. Rekoh “ne znam”. “Znaš, znaš ali nećeš da kažeš, znaš ko ga je ubio, dobro ti znaš. Ali zapamti”, tako mi je rekao odsečno, “nismo ga mi ubili nego ste ga vi ubili”. Ja kažem “ko smo mi, a ko ste vi?” Jer 20 godina živeti sa nekim u koga si imao poverenje, u koga si gledao kao prijatelja, odjednom ti postaje neprijatelj, neprijatelj koji je žedan

krvi, koji uživa u tvom bolu i patnji, rekoh “ja ne znam”. “Znaš, znaš”. Kaže “došao sam da te obavestim. Imaš li oružje u kući?” Rekoh da nemam. Mi nismo, niko učestvovao u ratu nije. Jer sam ja svoju decu, još dvoje dece imam, ćerku i sina, njih sam posle pogibije svoga sina Ivana, poslala za Crnu Goru strahujući za njihov život, da i njih ne ubiju. Ostali smo tu u kući samo ja, moj suprug i svekrva. Reko’ “mi nismo nikome skrivili ništa, nikome nismo dužni, nikoga ubili nismo, niti nam je trebalo oružje”. Jer uvek mi je bilo mrsko to oružje, uvek mi je bilo to u kući držati, a pogotovo među decom. Kaže “zapamti, doći ćemo sa ekipom i detektorima da ti pretražimo kuću da ti pretresemo kuću, ukoliko ti nađemo oružje, živu ćemo te odrati”. Reko’ “izvolite, dođite”. U to vreme je bio miroljubiv. Onako, malo drsko je pričao ali nije me maltretirao nego je eto tako, kao neko upozorenje. Čekajući Bogdana da se vrati jer sam računala da će se vratiti, da će naći Mirovne snage da nas okupe i da nas odvedu do Patrijaršije, nije se vratio. Ja sam sa jednim dečkom Gorancem, pokušala da nešto stvari, nešto garderobe iznesem iz svoje kuće i da ubacim u kuću tog Goranca, koje sam računala da će mi poslati u izbeglištvu, međutim ni to nije. Kad sam tražila da mi se to vrati, da mi to pošalju u Crnu Goru, rekao je to su OVK došli, uzeli i pokupili. Posle, negde oko 16 časova, oko četiri sata, ili 16, kako hoćete, došao je taj isti komšija još sa jednim Albancem, a to je bio njegov šurak jer je on bio oženjen Albancem, e tad nije bio miroljubiv. Počeo je pretres, počelo je preturanje po kući, maltretiranje, psovanje, pljuvanje, čupanje za kosu, šamaranje, “gde ti je oružje”, sve su prevrnuli, sve su preturili... Sve ste kaže vi ovo ukrali u mojoj kući. Reko’ “čoveče, kako, 30 godina stvaram kuću sa suprugom, kako sam ja mogla da pokradem?” “Sve ste vi to pokrali. Ništa mi vama ne radimo što ste vi nama radili”. Reko’ “ja ne znam šta smo mi vama radili, nije mi jasno šta smo mi radili vama”. Kad su završili pretres prvog sprata, pod pretnjom oružja, pod pretnjom pištolja, povelili su me na drugi sprat, tamo gde sam držala izbeglice koje su ranije otišle, na vreme. Počeli su i tu lomljenje stvari, pljuvanje, psovanje, “vi ste sve ovo pokrali”. Za svako moje reagovanje dobijala sam batine. Videla sam im zlu nameru, šta im je namera bila. Pokušala sam da im izmaknem, da pobegnem iz kuće, međutim uhvatili su me na stepeništu za kosu i stavili pištolj u usta. Kaže “mrdneš li, ode ti glava”. Hteli su da me uvuku na sprat. Njihova je namera bila da me siluju, da me zatvore na spratu. Čvrsto sam se držala za ulazna vrata, ne znam ni sama odakle mi je bila tolika snaga. Gurali su me da me uguraju unutra, međutim nisu mogli da me iščupaju jer sam se uhvatila za vrata. Jedan je bio u unutrašnjoj strani, jedan je bio iza mene. Onaj koji je bio u unutrašnjoj strani lupio me vojničkom čizmom u predelu stomaka tako da me je odbio od vrata. Ja sam se zateturala i pala nazad, ovaj me drugi uhvatio. Ja kažem “šta hoćete od mene?” A ovaj Albanac gurao mi je pištolj u ruke, kaže “uzmi, ubij se da te mi ne ubijemo”. Reko’ “pa šta da radim čoveče?” “Evo ti pištolj pa se ubij da te mi ne ubijemo”. Dok ovaj drugi kaže “zaboravila si onaj prozor tamo u spavaćoj sobi da zatvoriš”. Videla sam im zlu nameru. Bila sam pribrana, kao i što sada govorim jer jesam emotivna ali u teškim trenucima sam dosta i hrabra. Rekla sam “dobro, pustite me da zatvorim ta vrata”. Nisu oni znali moju nameru šta ću ja da uradim. Ja sam pretrčala preko predsoblja, ušla u spavaću sobu i našla se na terasi. Znam slučajeve koji su se dešavali, slučajeve silovanja, što silovanje osuđujem kao zločin nad zločinima. Čovečno je i ljudski ubiti čoveka metkom, a ne silovati nedužne žene i mrcvariti. To je sramno i bezobrazno i ja kažem kad bi bilo da je moj sin, ne daj Bože nekad nešto tako uradio, ja bih rekla, pucaj mu u

čelo kad je došlo do toga, kad nije sposoban nego to da radi, da se iživljava nad nejakom ženom ili devojkom ili detetom. Znala sam više slučajeva, slučaj Marice Marić koju su na očigled majke vezali i noge i ruke i dvojica silovali, a majku vezali za stolicu dok je ona zapomagala da joj majka pomogne. Ona nije mogla. Kad su završili taj zločin i to zlodelo, uzeli su nož, pa su je izmasakrirali živu dok nije izdahnula. Znam isto slučaj starica Ćirkovićke, jedna od 69 godina, a jedna od 64 godine. Njih su vezali za šljive, silovali i raspadale se tako dok su ih pokupili onako raspadnute i masakrirane. Olgica Novaković kojoj su živo srce izvadili, sve te žene sam znala. I zato sam se odlučila da je bolje da idem da poginem, da skočim s terase sa dugog sprata i da to ne doživim jer oni živog svedoka nisu ostavljali, tu nema živih svedoka. Ko je padao u njihove ruke oni su ubijali, bez obzira da li su one žene ili deca ili devojčice ili starci. Ubijali su starice od 95 godina. Znači tu nema svedoka ali je Gospod možda odredio da budem ja živi svedok koji ću danas svedočiti i svedočiti i pred Bogom i pred ljudima i svuda gde treba, ovo što se meni desilo. A ja sam jedan delić te golgote kosovske koja se dešavala na Kosovu. Bez razmišljanja skočila sam s terase. Ali kao ono naša narodna što kaže, žena pada kao mačka, na noge. Išla sam da padnem na glavu da na trotoaru razbijem glavu i mozak, da ostanem mrtva tu. Međutim nije to bilo nego sam pala na noge. Pala sam u čučućem stavu. Kada sam se podigla nisam verovala da nisam slomila kičmu. Jedino sam odrala od kuka do članka nogu, padajući s gelendera. To je bila metalna ograda na spratovima na terasama, s jedne terase na drugu i tu sam dobila te povrede ali u tom besu i u tom bolu i tom očaju nisam osećala, samo sam videla krv da mi niz noge curi i ide. Ustala sam, bila sam srećna što nisam kičmu polomila. Da me i tako slomljenu ne masakriraju i ne zlostavljaju. Okrenula sam se preko ograde i pogledala sam, kuća mi je bila opkoljena sa vojnicima OVK, uniformisanim u raznim uniformama. I crnim i maskirnim, ne znam koje i kakve. Gledali su sa čuđenjem, nisu mogli da veruju da ja skačem sa sprata, samo čula sam komentar, kaže “qure shkinja”, kaže “gledaj kako pada Srpkinja”. Odlično znam albanski jer sam tamo živela, učila sam, učila sam i albanski i živela u komšiluku tako da sam svaku reč razumela. Bili su skamenjeni. Ne znam ja sam... ili sam bila luda ili previše hrabra, pored njih prošla, došla do kapije, utrčala u kuću goransku, tamo sam našla majku Sherubinovu, Ramizu, rekla “Ramiza spašavaj me”. Dok ovi nisu verovali da sam ja skočila sa sprata nego su me tražili po spratu, nisu verovali da mogu da skočim, da imam toliko hrabrosti da skočim sa sprata i kad su videli da sam im umakla, onda su oni za mnom, njih, ne znam više ni koliko ih je bilo jer se samo skupljalo, čopor i gomila tih bezdušnika. Tražili su od Ramize da me preda: “Ramiza daj tu *shqinju* jer ćemo te živu zaklati i tebe i nju i spaliti ti kuću”. Ramiza, pošto me je sakrila u nekom podrumu ispod nekih kauča gde smo se sklanjali kad je bilo bombardovanje, kaže “Milena, šta da radim?” Rekoh “daj, imaš li nekoga da pošalje za KFOR, da dovedeš KFOR ovamo danas da me pokupi sa svekrvom”, jer mi svekrva ostala. Računala sam da će svekrvu da mi ubiju, da je zakolju, međutim kad su oni ponovo sišli na prvom spratu su je našli spavajući jer je ona bila bolesna žena, 80 godina koja je mučenica posle pola godine preminula. Nju su probudili sa nožem pod grlom, kaže “ajde ustaj”, a ona se okrenula, pa šta, gde, pa ovo je moja kuća. Koja je tvoja, više nije ovo tvoja kuća. Kako su oni nju izvukli ne znam, ja sam samo čula na ulici kako je ona zapomagala “kuku meni Milena, kuku meni Milena”. Čula sam od Ramize, zamolila sam Ramizu i njenu jetrvu Fatimu da je dovedu, da me ne otkrije i da kažu da sam tu i da se ne plaši. Dovedli su

je, uvukli su je. Zeqo Haxhiju, Goranac je pošao za KFOR. Posle pola sata došli su vojnici KFOR-a. Dva oklopna vozila i jedan džip. Izašla sam računajući na njihovu pomoć. Pred kapijom mojom sačekala me grupa razularenih komšija. I oni koje sam poznavala i oni koje nisam poznavala. U tom momentu nisam mogla da verujem da se ja nalazim u mojoj ulici ispred moje kapije, u mojoj kući. Bilo je dosta lica nepoznatih. Svako je hteo da me čupa, da me kamenicama gađa, da me pljuje. Hvatali su me i za kosu, pljuvali u usta, “gde je ovaj”, pitali, “gde je ovaj, gde je ovaj, sad ćeš ti da platiš”. Nije mi bilo jasno šta treba da ja platim, kome da platim, šta sam ja skrivila. Moj dugogodišnji komšija sa kojim sam živela 20 godina u ulici Valde Gjikoji pljunuo me u usta. Pitao me za Stojkoviće, gde su Stojkovići? Rekoh “pojma nemam, šta ja znam gde je ko otišao, ne znam ni za sebe gde sam”. U tom besu svako je hteo na jedan način da iskali bes na mene, za sva nedela, šta ja znam šta se sve radilo. Jer posle pogibije sina ništa me nije interesovalo, ni moj život mi nije bio mio. Tražila sam od vojnika KFOR-a, vojnici KFOR-a su mirno posmatrali, nemo posmatrali iako oni tuku nezaštićenu ženu i nemoćnu, oni su mirno to posmatrali. Za moju nesreću nisam znala ni engleski ni francuski, ni italijanski, mada sam sada počela da učim pod stare dane, znala sam albanski i ruski. Oni su im nešto pričali kao da ja lažem, kao da to nije istina, šta ja izmišljam. Ja sam tražila od vojnika da uđem u svoju kuću još jednom jer mi je tamo ostala tašna i crna marama koju i dan danas nosim i dokumentacija moja koja je ostala tamo i nešto novca, tražila sam od vojnika, nisu hteli da uđu u kapiju. Uхватила sam jednog vojnika za rame i uvukla ga u dvorište i ušla do ulaznih vrata svoje kuće. Tamo sam videla jednu žicu koja je povezana na struju, na strujomer. Htela sam da uđem međutim nije mi dozvolio, rekao je *no, mina*. Znači za ono vreme dok sam ja bila skrivena oni su uspeli da miniraju kuću, da povežu struju, šta ja znam kako to ide. Nije mi dozvolio. U tom momentu nisam razmišljala mnogo, htela sam da uđem u tu kuću, neka se ovaj dan završi za svagda. Ivana mi nema, Bogdana mi nema, neka se završi i ovo, neka i mene nema. Deca su mi na sigurnom, preživeće, neka ih. U tom momentu kao da su mi se stvorila deca i povikala *mama...* Trgla sam se u tom očaju, u tom bolu i onda sam rekla, pa ja sam njima potrebnija nego... jer im je dosta žrtve, i otac i brat. Vratila sam se nazad na ulicu gde me je čekao KFOR, svervu su stavili u džip, pokrili je jednim ćebetom, dok su dvojica koja su stajala naslonjena na garažu u uniformama KFOR-a, govorili su albanski. Obradovana što govore albanski da bi ipak na jedan način mogla da se sporazumem sa tim ljudima, da im kažem šta mi treba, gde će da me povedu, da se izvučem iz tih kandži, iz tog pakla. Okrenula sam se njima i rekla “a vi govorite albanski”. A oni su me samo pogledali onako mrko i nešto su rekli ovi Italijanima, na italijanskom, istog momenta su staricu bacili sa džipa i onu torbu koju sam spremila, nešto garderobe koju sam bila iznela. I okrenuli se i ostavili me među ruljom koja je i dalje nastavila da nas šikanira kamenicama, pljuvanjem, psovanjem, pogrđnim rečima ne znam ni ja, više nisam osećala. U tom momentu nisam osećala ni bol, ni tugu, ni ništa, nego sam bila kao izgubljena. Ramiza i njena jetrva Fatima, uzeli su nas za ruku i ponovo nas uvukli u njihovu kuću, međutim oni su svi čoporativno za nama. “Dalje tu *shqinju*, sad ćemo da vas ubijemo”. Ramiza je plakala, kaže “Milena, šta da radim, mi ćemo da izginemo, cela familija će da mi izgine”. Rekoh “ne boj se Ramiza, ja ću da izađem, bolje ja da poginem i da mene ubiju nego vas sve, a tebi hvala za sve”. U tom momentu bio je jedan mladić koga ne znam, mislim da je bio njihov prijatelj. Zamolila sam ga, hajde

prebaci me do centra grada gde je bio stacioniran KFOR, da me oni odatle transportuju do Patrijaršije. Pristao je momak, došao je, rekao je “prebacili smo staru u kola”, skinuo je tablice sa auta i meni naredio da nipošto ne progovaram ni jednu jedinu reč srpsku ako nas bilo ko zaustavi. Došli smo do centra grada. Nisam verovala da je to moj grad, bio je prepun ljudi, kola, naroda koji se vraćao iz Crne Gore, svi su žurili da se usele u zgrade, napuštene, da otimaju stanove, da otimaju... Došla sam ispred hotela *Metohija*, tu je bila bodljikava žica dva metra. Unutra su se šepurili Italijani. Izašao je ovaj momak, tražio je od Italijana da nas prebaci do Patrijaršije međutim on nije mogao jer nije znao albanski, on je govorio na albanskom, Goranac. Ja sam kroz prozor slušala šta je on njemu tražio, on je tražio od njega, međutim on je pozvao prevodioca. Došao je jedan momak i on mu je objasnio na albanskom da ima dve žene u opasnosti, da nas prebaci do Patrijaršije, međutim ovaj momak je odsečno odgovorio “u Patrijaršiji nema nikoga, danas su svi evakuisani, zatvorena je, vodi ih na autobusku stanicu”. On se vratio, nije bilo potrebe da mi priča šta je, šta mu je rekao ovaj jer sam ja sve razumela. Rekla sam “vodi nas na autobusku stanicu”. Došli smo do autobuske, jedva smo se probili, bile su prepune ulice i kola i naroda. SUP je bio zatvoren sa dve daske zakovane, opština, pošta, sve je to bilo zatvoreno. Došli smo do autobuske stanice, za našu sreću eto, a možda nije, kamo sreće da sam i poginula da ne preživljavam sve ovo što preživljavam. Zaustavio se jedan autobus koji se vraćao iz Crne Gore prazan, koji je dovođio Albance iz Crne Gore i vraćao se, išao je za Ulcinj, Podgorica-Ulcinj čula sam, ne treba da pročitam. Kaže “molim te, i meni je život u opasnosti nego hajde brže da ubacimo tu staru i neka sednu ali da sednu između sedišta, da ne sednu na sedišta nego između sedišta, ako ih uhvati patrola, ubiće i mene i njih”. Pristali smo i na to. Došli smo do Vitimirice/Vitimirica, tu je moj suprug imao brata od strica, računala sam da nije slučajno tu došao. Zamolila sam šofera da stane, da izađem da pitam, međutim i oni su otišli. Bila je prazna kuća, našla sam njegovu rođaku, saopštila mi da nije Bogdan dolazio, otišla sam. Prolazili smo preko Kule/Kullë, nailazile su patrole uniformisanih OVK, pozdravljali su, “imaš li koga, imaš li koga”, kaže “nemam”, 'ajde zdravo, zdravo. Eto to je bilo. Onda smo došli na teritoriju Crne Gore. Noć je bila, kad smo stigli u Berane bilo je 12 sati, ponoć. Tada nismo progovarali, nisam znala, žao mi je da nisam pitala ko je taj čovek da mu se zahvalim, da mu kažem hvala jer ovoj starici bar znam grob gde je. Došli smo, pitao me je “gde ćeš ti bosonoga”, jer su mi papuče ostale ispod terase, bosonoga sa jednom majičicom i pantalonama. “Idem za Budvu”, pošto su mi deca bila tamo. Kaže “ne možeš za Budvu jer ja idem za Ulcinj, ako imaš nekoga u Berane, ostani ovde, ja ću da te sačekam”. Sišla sam ispred stanice policije, pitala policajce za sestre od strica koje je moj suprug imao u Beranama, da li znaju gde stanuju da bi prebacila se do tamo. Međutim jedan je rekao ne znam, drugi ne znam dok je naišao jedan taksista i on takođe nije znao dok je neki drugi taksista došao i poznao je, rekao je “znam ja, ja ću da ih odvedem”. Oni su uspeli da staricu nepokretnu izvuku iz autobusa i ubace u kola, došli smo pred kućom te moje zaove, tu sam našla Bogdanovog brata od strica Milana. Svi su bili u plaču, plakali su kad su ušli. Ja sam im ispričala šta se desilo sa mnom, šta se desilo s Bogdanom. Oni su mi tad saopštili da su njegovog brata od strica Miloša, ubili sekirom na njegovom pragu od kuće, tog istog dana. Znači da je i Miloš poginuo, oterao ga je komšija Albanac, oteo mu kuću, njega je ubio, telo mu nije ni dan-danas pronađeno, a znamo da je ubijen. To nije samo jedna tragedija koja je zadesila moju

familiju nego je, kada je bilo bombardovanje Savinih Voda, on je pratio, bio u obezbeđenju autobusa Đakovica/Gjakovë-Podgorica, gde je bio pun autobus, tad je bilo raketiranje tog autobusa, tu je poginuo bratanac mog supruga Goran Radević, 3. maja je to bilo, to sam izostavila, to je bilo posle toga...

Nataša Kandić: Milena, samo da vas malo zamolim, imamo još malo vremena...

Milena Radević: Evo već završavam. Znači da smo tog, ovog kobnog rata izgubili četiri muške glave. Ostali smo bez imovine, bez kuće, bez ičega. I na samom početku sam vam rekla da sam lice prognano, proterano, ne prognano nego proterano, izbačeno iz svoje kuće, bez adrese, bez stana, adresa mi je samo broj mobilnog telefona. To je Milena Radević sada. To sam ja. Hvala na pažnji.“